

A (linksboven): zak *Coleophora hydrolapathella* (Eernewoude, 3 x 2016).

B (rechtsboven): zak *Coleophora fuscocuprella* (Appelscha, 10 x 2016).

C (linksonder): zak *Coleophora albicans* (Lauwersoog, 8 ix 2016).

D (rechtsonder): 3 zakken *Coleophora salicorinae* (Bantpolder, Lauwersoog, 19 ix 2016).

Foto's: Gerrit Tuinstra. (zie pag. 33-35)

Met de rupsen van de Atalanta (*Vanessa atalanta*) had ik ook weinig succes. Beide rupsen geparasiteerd. De ene lag dood in het bakje en even later zag ik 2 kleine coconnetjes ernaast liggen, die van een sluipwesp? De andere had allemaal schimmel om zich heen en zag allemaal kleine rupsjes, waar uiteindelijk allemaal kleine sluipwespjes uitkwamen.

Op 25 juni een rups van de Dagpauwoog (*Aglais io*) meegenomen en op de 27^e een film kunnen maken van de verpopping, super! Op 13 juli is er een prachtige vlinder uitgekomen.

Op 6 augustus kwam mijn oudste zoon thuis met een rups van het Bont schaapje (*Acronicta aceris*) tijdens het Pokemon zoeken (waar dat al niet goed voor kan zijn!). Deze begon een dag later al in een stuk hout te knagen, maar hield daar ook weer mee op. Dus grotere stukken hout opgezocht. De rups kroop alleen maar rond, niets was geschikt. Daarna een pruimenboompje gevonden die aangetast was door een schimmel. Hier een stuk afgebroken en ja hoor daar begon de rups gelijk in te knagen. Dit alles weer vastgelegd op camera en op film. Op 22 juni een rups uit een wilg geklopt van de Snuitvlinder (*Pterostoma palpina*). Dit is ook een prachtige vlinder geworden op 18 juli. Idem dito voor het Kroonvogeltje (*Ptilodon capucina*) die ik op een eik vond en op 20 juli was er een vlinder geboren.

Er staan nog veel kweekjes te wachten om uit te komen in 2017. Veel voorjaarsvlinders nog, zoals de Eiken- (*Orthosia miniosa*), Tweestreep- (*O. cerasi*) en Variabele voorjaarsuil (*O. incerta*), Voorjaarsboomspanner (*Alsophila aescularia*) en Nunvlinder (*O. gothica*). Ook heb ik rupsen gevonden van het Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*) bij ons in de tuin op Judaspenning. Daar zijn 3 prachtige cocons uit ontstaan. Later nog meer cocons gevonden op dezelfde plant. Allemaal bewaard en hopelijk komen hier ook mannetjes als vrouwtjes uit.

Zie pag. 19.

Wie het leuk vindt om deze foto's/films te zien, kan een kijkje nemen op mijn site: <https://onedrive.live.com/?id=5FA8B54DF5B2E0EA%215696&cid=5FA8B54DF5B2E0EA>

Vondsten van een aantal Coleophora's - Gerrit Tuinstra

Binnen de boeiende wereld van de kleine vlinders of micro-lepidoptera zijn er verschillende soorten die als rups leven vanuit een beschermend omhulsel. Door de rups gesponnen of samengesteld van bijvoorbeeld plantaardig materiaal. De groep van de zakdragers (familie Psychidae; overigens door sommige vlinderaars beschouwd als macro-nachtvinders) is misschien wel de bekendste, waarvan de rupsen leven in een 'zakje'. De rups van de zeer algemene *Psyche casta* (gewone zakdrager) maakt een zakje waaraan korte stukjes van grasstengels worden bevestigd. Omdat de soort zo algemeen is, is deze bij veel mensen wel bekend.

Andere zakdragers zijn minder algemeen en hebben vaak een verborgen leefwijze, waardoor ze veel minder waargenomen worden.

Ook de rupsen van langsprietmotten (familie Adelidae) leven vanuit een ‘zakje’, althans in een later stadium, want in het begin leven ze vrij op de voedselplant.

Een (qua determinatie) lastige groep binnen de micro's is de familie Coleophoridae ofwel kokermotjes. Het is een grote groep – in Nederland pak 'm beet 100 soorten – van kleine, vaak weinig gekleurde en getekende vlinders. Sommige soorten hebben een wat uitgesprokener tekening. Coleophora-rupsen leven in een zakje (kokertje). Ze dragen dit zakje een (groot) deel van hun leven met zich mee en verpoppen er vaak ook in. Vanuit het zakje leven ze op allerlei bomen, struiken en kruiden, op bladeren, bloemen en zaden. Tijdens het vreten veroorzaken ze vaak opvallende en voor deze soorten kenmerkende vlekmijsjes met centraal een kleine opening waardoor de rups het blad binnengaat. Veel Coleophora's leven maar op één of slechts enkele voedselplanten. Daarbij komt dat de zakjes van veel soorten vrij herkenbaar zijn aan de vorm, het formaat, het materiaal waarvan ze gemaakt zijn en de grootte van de hoek waarmee het zakje op de voedselplant staat! Veel soorten spinnen zakjes van zijde en vaak worden er plantaardige delen aan het zakje bevestigd. Sommige soorten hollen bloemen of zaden van de voedselplant uit om vervolgens van daaruit te leven.

Het zoeken naar Coleophora-zakjes is een leuke bezigheid. Uiteraard is het van belang om in de juiste periode te zoeken (met name in na- en voorjaar) en voor specifieke soorten moet eerst de voedselplant opgespoord worden om vervolgens naar de zakjes te zoeken. Bij gericht zoeken worden vaak in eerste instantie de vraatbeelden gevonden, omdat die veel meer opvallen dan de zakjes zelf.

Een aantal vondsten uit 2016

In het afgelopen seizoen heb ik van diverse Coleophora-soorten de zakjes gevonden. Een aantal vondsten worden hieronder beknopt beschreven.

Coleophora hydrolapathella – moeraskokermot

C. hydrolapathella is in Nederland een behoorlijk zeldzame soort, die met name uit de natte gebieden van de provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Brabant bekend is. In deze laatstgenoemde provincie werd *C. hydrolapathella* voor het eerst in Nederland gevonden, pas in 1980 (Van der Wolf, 1982).

Uit Friesland was deze soort nog niet bekend, totdat ik op 14 oktober 2013 zo'n 20 zakken vond ten zuiden van Eernewoude. Ze werden gevonden op de (enige) voedselplant waterzuring (*Rumex hydrolapathum*). Een aantal zakken zaten op de zaden van de planten, andere werden gevonden op de stengels van de planten. Op 3 oktober 2016 vond ik op vrijwel dezelfde plek opnieuw een paar zakjes en ook een aantal op een plek ten noordoosten van Eernewoude. De volgroeide zakken van *C. hydrolapathella* – in het geheel door de rups van zijde gemaakt – zijn 7-8 mm lang (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996). De meeste zakken die ik vond waren

inderdaad van dit formaat, maar er zat ook een bij met een lengte van 9 mm. De rupsen vreten van de zaden van de voedselplant, maar op het moment van de vondst het afgelopen seizoen waren de zaden al geheel ingedroogd en hadden de rupsen zich al verplaatst naar de stengels. Hier bevestigd de rups de zak in de lengterichting aan en vlak met de stengel, voor de overwintering. **Zie foto pag. 20.**

Coleophora fuscocuprella – lichte groenglanskokermot

Een tweede soort die nieuw is voor de provincie Friesland, is *C. fuscocuprella*! Deze soort heeft een heel ander verspreidingsgebied dan de vorige soort en komt met name in de oostelijke helft van Nederland voor, wat alles te maken heeft met het voorkomen van de voedselplanten hazelaar (*Corylus avellana*), berk (*Betula* spp.), els (*Alnus* spp.), haagbeuk (*Carpinus betulus*) en kers (*Cerasus*) (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996).

Op 10 oktober vond ik ongeveer 10 zakken, alle op hazelaar, ten zuiden van Appelscha. De zakken werden gevonden door de opvallende vraatbeelden. De rupsen veroorzaken in verhouding heel veel kleine vlekmijsjes op de grote hazelaarbladeren, wat heel erg opvalt! De zakken van *C. fuscocuprella* zijn geheel anders dan de slanke zakken van bijvoorbeeld *C. hydrolapathella*. Ze zijn vrij klein, ongeveer 5 mm lang, en bestaan uit een sterk gekromde zijden koker, waaraan vele kleine fragmenten zijn bevestigd, die door de rups uit het blad worden gesneden. Uitwerpselen van de rups worden door de (moeilijk zichtbare) tweekleppige achterkant uit de koker verwijderd. Door de kromming van de koker en de aanwezige bladfragmenten worden de uitwerpselen als het ware opgevangen aan de achterzijde van de zak en ze blijven daar ook hangen. **Zie foto pag. 20.**

Coleophora trifolii – lichte metaalkokermot en *C. deauratella* – grijze metaalkokermot

De voorvleugels van veel *Coleophora*-soorten hebben een witte, grijze of bruinige basiskleur. Maar er zijn ook een paar met een prachtig mooie, glanzende koper- tot goudachtige kleur. Een viertal soorten die dit heeft leeft als rups op soorten klaver (*Trifolium* spp.) en honingklaver (*Melilotus* spp.). Ze komen verspreid over Nederland voor en zijn ook bekend uit Friesland.

C. trifolii stond al op de lijst van het Lauwersmeergebied, echter tot nog toe werden alleen imago's gevangen, tijdens het struinen door de vegetatie en op licht. *C. deauratella* was nog niet waargenomen in het gebied.

Op 16 augustus 2016 vond ik zo'n 20 zakken van *C. trifolii* op de zaden van honingklaver. Ze zijn vrij gemakkelijk te vinden door de zaden van de voedselplanten nauwkeurig te bekijken. De gevonden zakken/rupsen bevonden zich in verschillende stadia. Jonge rupsen hollen voor het maken van hun zakje een zaadje van de honingklaver uit en gaan daar in leven. In een later stadium bevestigen ze een tweede uitgehold honingklaverzaadje aan de eerste en maken er met zijde één geheel van!

De rupsen van *O. deauratella* leven in de eerste stadia in de onrijpe zaden van rode klaver (*Trifolium pratense*). Pas in een later stadium maakt de rups een zakje van zijde in een uitgehold klaverbloemetje (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996). Het is even goed zoeken, maar zo kunnen de zakjes toch vrij eenvoudig gevonden worden in de half uitgebloeide klaverbloemen. Op 19 augustus werd een tiental zakjes vlakbij het dorp Lauwersoog.

Coleophora albicans – alsemkokermot

Diverse *Coleophora*-soorten leven op voedselplanten die (ook) in zoute milieus voorkomen, waaronder *C. albicans*. De oude naam van deze soort is *C. artemisiella*. In Nederland is zeealsem (*Artemisia maritima*) de voedselplant, maar ook wilde averuit (*A. campestris*) en absintalsem (*A. absinthium*) worden genoemd (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996).

Van het Lauwersmeergebied was de soort al bekend. Reeds in 2010 ving ik in het Zoute Kwelgebied een exemplaar met het net, in de avondschemering.

Op 8 september 2016 vond ik de zakjes, op zeealsem, in de haven van Lauwersoog. Nadat ik deze zakjes goed bekeken had, herinnerde ik me vondst van diverse *Coleophora*-zakjes op 24 augustus 2014, op een pol bijvoet (*A. vulgaris*), groeiend aan de voet van de (binnenzijde van de) Waddenzeedijk, eveneens in de haven van Lauwersoog. Echter bijvoet is niet een bekende voedselplant van *A. albicans* en de kweek van de gevonden exemplaren slaagde helaas niet. Derhalve kon niet met zekerheid vastgesteld worden of het hier om *C. albicans* ging. Toch was dit wel heel aannemelijk. De gevonden zakjes kwamen qua uiterlijk overeen met deze soort en de andere (wel) op bijvoet bekende soorten hebben juist een heel ander uiterlijk. In 2015 en 2016 heb ik de betreffende pol bijvoet herhaaldelijk bekeken, maar de zakjes werden helaas niet weer gevonden. Echter na de vondst van en de vergelijking met de gevonden zakjes op zeealsem (pak 'm beet 400 meter verderop), kan ik haast niet anders concluderen dat de in 2014 gevonden zakjes op bijvoet toch ook van *C. albicans* zijn geweest!

De zakjes zijn (wanneer volgroeid) 6-7 mm lang en in basis gemaakt van grijsbruine zijde. Over de lengte van de zakjes lopen donkere strepen die ontstaan zijn bij het vergroten van de originele zak, waarbij in de lengterichting openingen gemaakt worden die weer met zijde worden bedekt (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996). De zak is bedekt met zacht zijde-achtig materiaal. *C. albicans* wordt in Nederland maar weinig waargenomen en (logischerwijs) met name op de Waddeneilanden en in Zeeland/Zuid-Holland. **Zie foto pag. 20.**

Coleophora salicorniae – zeekraalkokermot

Een soort van uitermate zilte milieus is *C. salicorniae*. Rupsen van deze soort leven maar kort in een 'zakje'. Het eerste deel van zijn leven boort de rups in de stengels en bloemen van zeekraal (*Salicornia* spp.). Pas in het laatste stadium maakt de rups van het uiteinde van een zeekraal-stengel een zakje. Hierin leeft de

rups nog slechts enkele dagen, alvorens deze het zakje alweer verlaat om te verpoppen. In de korte tijd dat de rups in het zakje leeft is deze in het veld te vinden! In Engeland is de beste tijd omstreeks 10 oktober om naar de rupsen te zoeken (Emmet et al, in Maitland Emmet, 1996). Zelf vond ik de rupsen/zakjes op 19 september j.l., langs de Waddenzeekust, ter hoogte van de Bantpolder, tussen Lauwersoog en Paesens/Moddergat op zeekraal. Vlinders werden eerder al een aantal keer gevangen, op licht, op diverse plekken rond Lauwersoog. De zakjes zijn vrij gemakkelijk te vinden omdat ze vrijwel loodrecht op de omhoog groeiende zeekraal-stengels zitten. Vanzelfsprekend is *C. salicorniae* ook een soort van kwelders en schorren waar de voedselplant voorkomt, in het Waddengebied en de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. De eerste Nederlandse vondst van *C. salicorniae* werd gedaan op Griend. Daar werden op 15 en 16 augustus 1936 vijf exemplaren waargenomen (Lempke, 1985). **Zie foto pag. 20.**

Verspreidingsinformatie genoemd in dit artikel is gebaseerd op de kaartjes getoond op de websites www.microlepidoptera.nl en www.kleinevlinders.nl, geraadpleegd oktober 2016.

Literatuur

Lempke, B.J., 1985. De vlinders van Friesland. Fryske Akademy, Leeuwarden.

Maitland Emmet, A, 1996. The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Harley Books.

Wolf, H.W. van der, 1982. Aantekeningen over Coleophoridae (Lepidoptera). Entomologische Berichten 42.

Mutaties ledenlijst